

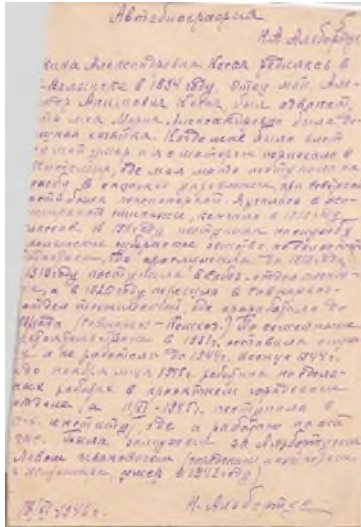
*Віра Римська,
Олексій Дєдуш,
Марина Олійник*

Сучасний дискурс щодо музейних експонатів: наукова ревізія дарунків Косачів

Вивчення культури повсякдення є актуальним напрямком сучасних досліджень, оскільки саме такий погляд на історію дає змогу відтворити події минулого через призму буденного життя людей конкретного історичного часу.

У рамках реалізації культурно-мистецького проекту «Вишивка в одязі видатних українців» [16], який покликаний привернути увагу широко загалу до вишитого одягу відомих творців української культури, було представлено інформацію про вишиту сорочку з Новоград-Волинського літературно-меморіального музею Лесі Українки, яку Л. П. Косач (Леся Українка, після заміжжя Л. П. Косач-Квітка) у 1906 р. подарувала своїй родичці Н. О. Косач (після заміжжя Н. О. Альбертус) [15; 18]. Це викликало жваве обговорення у соціальних мережах. Дискусія розгорнулась довкола підтвердження достовірності передачі речей як меморіальних від Н. О. Альбертус та встановлення ступеню рідства Н. О. Косач з Лесею Українкою. У Житомирському краєзнавчому музеї зберігається акт передачі від 08 січня 1971 р. білої вишитої сорочки, яку Леся Українка подарувала Н. О. Косач у м. Києві в 1906 р. [2, арк. 120].

У ряді публікацій Ніна Олександрівна Альбертус названа двоюрідною сестрою Лесі Українки, насправді ж вона називала себе її кузиною [10; 7, с. 16; 11; 16, с. 547]. Це слово популярне колись серед інтелігенції, а зараз вживане в широких колах, може означати не лише ступінь спорідненості рівня

*Автобіографія Н.О. Альбертус, яка зберігається у
Поліському національному університеті [9, с. 3].*

«двоюрідний», оскільки за означенням: «Кузина – двоюрідна сестра, а також взагалі родичка (переважно в буржуазно-дворянському середовищі)» [20, с. 386]. Ймовірно, саме «буржуазний характер» цього слова в реаліях радянського життя міг спричинити мимовільну заміну його на словосполучення «двоюрідна сестра». Для встановлення істини варто заглибитись у родинну історію Ніни Олександрівни.

Згідно з її автобіографією, яку вона подавала у 1946 р. за місцем роботи у Житомирській сільськогосподарській інститут (нині Поліський національний університет), копія автобіографії Н. О. Альбертус зберігається у фонді Новоград-Волинського літературно-меморіального музею Лесі Українки, народилась Ніна Олександрівна Альбертус у м. Новоград-Волинському у 1894 р. у родині адвоката Олександра Якимовича (Акимовича) і домогосподарки Марії Олександрівни Косачів [9, с. 3]. Як відомо, у батька Лесі Українки не було брата Якіма [19, с. 579; 18, с. 486; 17, с. 332]. Звідси виходить, що рівень їхньої спорідненості точно не на рівні двоюрідних сестер.

БОСОВИЧІ: Ніколаї в Галиції Ніколаєм	2	1856 г. 26 Апрель № 2624.
БОСОВИЧІ: Пелагея Васильевна, дщя Калитина Николая, дщя жтт: Андрей, Пелагея в Звенив	6	1856 г. 23 Февраль № 1482.
БОСОВИЧІ: Дмитрій, Майор, съ женою Александрою и дщями: Николаевъ и Николаевъ	2	26 Апрель № 2624.
БОСОВИЧІ: Федоръ Архангелъ и Андрей, Иванъ и Марія Андреевн	6	1858 г. 9 Июля № 4760.
БОСОВИЧЪ: Андрей Романовъ	6	1840 г. 24 Октября № 11680.
БОСОВИЧЪ: Давидъ, Штабс-Капитанъ, съ дщями: Мака- ломъ, Ларономъ и Николаевъ	2	1859 г. 28 Января № 890.
БОСОВИЧІ: Василій Петровичъ и дщя ея: Вислая, Антонина и Демьяна Николаевна	6	1861 г. 31 Января № 1024.
БОСОВИЧЪ: Николаевъ Андрей	6	1850 г. 30 Ноября № 9455.
БОСОВИЧЕВА: Евронія Демьяновъ, женою ея: Штабс- Капитанъ	2	1859 г. 28 Января № 890.
БОСОВИЧІ: Штабс-Капитанъ Михаилъ и Поручикъ Петръ Николаевичъ	6	1840 г. 24 Октября № 11680.
БОСОВИЧЪ: Федора, Нада, Софьявнъ	3	1846 г. 16 Апрель № 3478.
БОСОВИЧЕНКОВІЕ: Николай Семеновъ и сестра ея: Анастасія	3	1846 г. 16 Августъ № 16543.
БОСТАНИ: Василій, Майоръ и дщя ея: Марія, Уляна и Иванъ	3	1847 г. 26 Июля № 9402.
БОСНИКІЙ: Иванъ Петровичъ	1	1838 г. 24 Июля № 4197.
БОСТЕРНИЦІЙ: Николай Васильевъ	3	1840 г. 30 Декабря № 5814.
БОСАЧИ: Григорій Матвѣевъ, Губ. Секр., съ сестрами: Тат. Сос. Федоровъ, Кол. Регистр. Антоновъ и Анастасія; Ми- халъ, Тет. Сос. Иванъ, Кол. Секр. и сестра зва- наго родного брата жтт: Тет. Сос. Иванъ Григорьевъ, Андрей и Григорій	1	1849 г. 22 Февраль № 626.
БОСАЧИ: дщя Кол. Секр. Антоновъ: Петра, Григорій, Сте- фанъ, Елена и Александръ	1	1851 г. 10 Октября № 6970.
БОСАЧЪ: Иванъ, Корнетъ	2	1852 г. 22 Мая № 4583.
БОСАЧИ: Максимъ, Кол. Секр., съ дщями: Анастасія и Евгениевна и внукомъ Павломъ Анастасовичемъ	3	1853 г. 21 Октября № 7428.
БОСАЧИ: Евдокимъ Максимовъ, Николай, Петръ, Иванъ, Олеся, Оебді, Марія и Анна, дщя Кол. Секр. Анастасія Максимовна	3	1854 г. 26 Августъ № 7117.
БОСАЧЪ: Николай Павловичъ	2	1868 г. 14 Марта № 1179.
БОСАЧИ: Иванъ, Штабс-Капитанъ, съ дщями: Андреевъ и Павловъ	2	1855 г. 11 Января № 678.

Косачі у «Списку дворянських родів Чернігівської губернії» [21, с. 80].

Давній дворянський рід Косачів походив з етнічно української Мглинщини [3, с. 2; 8, с. 142] (сучасна Брянська область, РФ), яка в часи Російської імперії входила до Чернігівської губернії.

У «Списку дворянських родів та осіб Чернігівської губернії» ми знаходимо губернського секретаря Григорія Матвійовича Косача з синами – титулярним радником Федором та колезькими регістраторами Антоном і Акимом (Якимом). Дворянство було підтвержене Указом № 626 Герольдії Правлячого Сенату від 22 лютого 1849 р. за ст. ст. Діти колезького секретаря Антона Косача – Петро, Григорій, Степан, Олена та

Олександра отримали легітимацію 10 жовтня 1851 р. за ст. ст. Указом № 6970 [21, с. 80].

К О С А Ч И.		
№ списку свід.	№ списку свід.	
I.		
1. Максим Іосифович, поїсковий товариш, з 1765 г., вь остатках полковий судья.	7. Михайл, р. 1807 г., титулярний советник 4.	
II.		
2. Павел, р. 1737 г. 1.	8. Иван, р. 1808 г., титулярний советник 5.	
3. Матвій, р. 1740 г., губернський секретарь 1.	9. Федор, р. 1804 г., титулярний советник 6.	
III.		
4. Григорій, р. 1759 г., коллежский протоколист 2.	10. Антон, р. 1814 г., коллежский секретарь 6.	
5. Григорій, р. 1764 г., губернський секретарь 3.	11. Іоанн, р. 1816 г., титулярний советник 7.	
IV.		
6. Павел, р. 1791 г., титулярний советник 4.	V.	
часть I.	12. Андрей, р. 1825 г. 6.	
	13. Григорій, р. 1826 г. 6.	
	Указъ Прав. Сен. 22-го Феврала 1849 г. № 624.	
	14. Іосиф, р. 1847 г. 8.	
	15. Михайл, р. 1848 г. 4.	
50		
№ списку свід.	№ списку свід.	
16. Петр, р. 1841 г., статский советник 10.	<p>Преходъ фамили этой — полковой судья Максима Іосифовича Косача владѣлъ имѣніями крестьянъ имѣніями вь г. Мглинѣ и хуторахъ Дестарожѣ и Поняковѣ, которые потомъ унаследовали владѣли сыновья его — Павелъ и Матвій Косачи, а по смерти ихъ послѣдними этими же имѣніями владѣли сыновья ихъ Григорій Павловичъ и Григорій Матвійовичъ Бегста и в дальнѣйшие ихъ потомки. На основаніи сего родъ этотъ Правительствующимъ Сенатомъ и признанъ вь дворянствѣ со внесеніемъ вь 1-ю часть родословной книги.</p>	
17. Григорій, р. 1843 г. 10.		
18. Степан, р. 1848 г. 10.		
Елена, р. 1845 г. 10.		
Александр, р. 1847 г. 10.		
Указъ Прав. Сен. 10-го Октября 1851 г. № 6970.		
19. Александр, р. 1853 г. 11.		
VI.		
20. Павел, р. 1880 г. 11.		
21. Иван, р. 1881 г. 11.		
22. Дмитрій, р. 1883 г. 15.		
23. Григорій, р. 1884 г. 15.		
24. Борис, р. 1888 г. 15.		
25. Николай, р. 1894 г. 15.		
26. Александр, р. 1897 г. 19.		
Ольга, р. 1889 г. 19.		
Нина, р. 1891 г. 19.		

Косачі у Родовідній книзі Чернігівського дворянства 1901 р. [12, с. 50]

Звернення до Родовідної книги дворянства Чернігівської губернії 1901 р. підтвердило, що Ніна Олександрівна 1891 р. н. з братами Миколою 1894 р. н., Олексієм 1897 р. н. і сестрою Ольгою 1889 р. н., справді належали до легітимованого роду Косачів. Їхній батько Олександр 1853 р. н. [12, с. 50] був сином титулярного радника (вищий ранг, який отримується загалом за 9 років вислуги на нижчих рангах) Якіма Григоровича Косача 1816 р. н. і внуком губернського секретаря Григорія Матвійовича Косача 1764 р. н. (за О. Лазаревським, він бл. 1780 р. н.).

У списку синів Григорія Матвійовича Косача фігурує також колезький секретар Антон 1814 р. н. і титулярний радник Федір 1804 р. н. За цим же виданням у Антона Григоровича Косача були сини Григорій 1843 р. н., Степан 1848 р. н. та статський радник Петро 1841 р. н. (1842 р. н. за нов. ст.) [12, с. 49; 22], який відповідно був батьком Лариси Петрівни Косач-Квітки.

Звернення до фондів Державного архіву Житомирської області показало, що у метричній книзі за 1891 р. Преображенського собору м. Новоград-Волинський Волинської губернії є запис про хрещення 29 червня 1891 р. за ст. ст. Ніни Олександрівни Косач, яка народилась 30 квітня 1891 р. за ст. ст. у родині спадкового дворянина, губернського секретаря Олександра Якимовича Косача та його дружини Марії Олександрівни [4].

Випис із метричної книги цього запису було видано 10 вересня 1899 р. за ст. ст. [5, арк. 539]. Хрещеними батьками дівчинки виступили титулярний радник Григорій Антонович Косач – рідний дядько Лариси Петрівни Косач-Квітки, який дійсно жив у Новограді-Волинському в 1885–1891 рр. [1, с. 125], та дворянка-дівчина Пульхерія Миколаївна Пельонкіна [5, арк. 540]. У списку землевласників Російської імперії на українських землях є Микола Олександрович Пельонкін [6], отже, вірогідно, дівоче прізвище матері Ніни Косач – Пельонкіна, а хрещена мати Пульхерія Миколаївна – це її двоюрідна сестра.

О. В. Дедуш підготував генеалогічне дерево спорідненості Н. О. Альбертус та Л. П. Косач-Квітки.

МЕТРИЧЕСКОЙ КНИЖИ НА 1881

Счетъ родив- шихся.		Мѣсяцъ и день.		Вѣкъ родителей.	Знамя, вѣкъ, отчество и фамилия родителей, и имена крестныхъ родителей.
Мѣсяцъ рожденія.	День рожденія.	Мѣсяцъ и день рожденія.	Вѣкъ родителей.		
2	11	29	1881	Мужской	Всесоюзный гражданин, Марья Пав- ловна (дочь Павла Павловича) и Анна Ивановна (дочь Ивана Ивановича) въ бракъ вступили законнымъ образомъ. Земли на имуществѣ Александръ Александровичъ Косачъ, Павелъ Ивановичъ.
21	11	29	1881	Женский	Всесоюзный гражданинъ, Александръ Пав- ловичъ (сынъ Павла Павловича) въ бракъ вступилъ законнымъ образомъ и законно женился на Алексѣ Ивановнѣ, дочери Ивана Ивановича. Земли на имуществѣ Александръ Александровичъ Косачъ, Александръ Александровичъ.

ГОДА, ЧАСТЬ ПЪРВАЯ, О РОДИВШИХСЯ

Знамя, вѣкъ, отчество и фамилия крестныхъ родителей.	Имя крестныхъ родителей.	Римская цифра года, чѣтъ дней и мѣсяца.
Всесоюзный гражданинъ, Александръ Павловичъ (сынъ Павла Павловича) и Анна Ивановна (дочь Ивана Ивановича) въ бракъ вступили законнымъ образомъ.	Земли на имуществѣ Александръ Александровичъ Косачъ, Павелъ Ивановичъ.	29 11 1881
Всесоюзный гражданинъ, Александръ Павловичъ (сынъ Павла Павловича) въ бракъ вступилъ законнымъ образомъ и законно женился на Алексѣ Ивановнѣ, дочери Ивана Ивановича.	Земли на имуществѣ Александръ Александровичъ Косачъ, Александръ Александровичъ.	29 11 1881

Метричний запис про народження Ніни Олександрівни Косач [4]

Знаменно, що у 2020 р. відбулися урочистості з відзначення 125-річного ювілею Максима Тадейовича Рильського, а пошуки відомостей про життя Н. О. Альбертус привернули увагу до тієї ролі, яку зіграв у її житті поет-академік. Життєві обставини так склались, що Н. О. Альбертус опинилась у важкій ситуації, оскільки половина будинку, в якому вона жила, була продана, а нові власники створили неприйнятні умови життя для літньої жінки [10]. Журналістка Є. Листовська згадує: «І тут нагода. В «Радянську Житомирщину» [редакцію газети], по дорозі в рідну Романівку, завітав М. Т. Рильський. Він тоді був депутатом Верховної Ради СРСР і міг зробити людям значно більше, ніж сьогоднішні депутати. Почувши, про кого йде мова, Максим Тадейович негайно звернувся до міськради. Переконав чиновників, закликав їх панувати славетну родину. І Ніна Олександрівна отримала квартиру» [10].

Отже, проведене дослідження дало змогу встановити ступінь рідства між Л. П. Косач-Квіткою та Н. О. Альбертус, які були троюрідними сестрами.

Висловлюємо щирі подяку колективу Житомирського краєзнавчого музею – директору Роману Анатолійовичу Насонову, головному зберігачеві Тетяні Петрівні Гребельник, колективу Поліського національного університету – ректору, професору Олегу Васильовичу Скидану, архіваріусу Валентині Яківні Деймут, колективу Державного архіву Житомирської області – директору Ігорю Миколайовичу Слобожану, заступнику директора Ларисі Василівні Мироненко, Галині Олександрівні Гуменюк за допомогу у зборі документів доказової бази.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Адрес-календарь Волынской губернии на 1892 год. Житомир, 1891. 238 с.
2. Акты приема основного фонда Житомирського краєзнавчого музею за 1971 год. Оп. 2, с. 427.

3. Гербы малороссийских дворянских фамилий. [Чернигов: тип. губ. правления, 1892]. 7 с.

4. Державний архів Житомирської області Ф. 1, оп. 77, спр. 468, (Архівна довідка № Д-3874/02-1 від 20.10.2020).

5. Державний архів Житомирської області Ф. 1, оп. 77, спр. 468.

6. Землевладельцы Российской империи и их имена 1870–1918 гг. Режим доступа до ресурсу: <http://genealogia.baltwillinfo.com/ukr/01.pdf>

7. Кізуб-Листовська Л. Покірні тільки правді і красі // Твоєму йменню вічно пламеніти: матеріали наукової конференції до 125-річчя від дня народження Лесі Українки (м. Новоград-Волинський, 24 лютого 1996 р.) Новоград-Волинський, 1997, С. 15–18.

8. Лазаревский, Александр Матвеевич. Списки черниговских дворян 1783 года: материалы для истории местного дворянства / [Ал. Л-ий]. Чернигов: тип. губ. правления, 1890. 186 с.

9. Лист-відповідь ПНУ від 28.09.2020 № 1534/ 01-17 щодо архівного витягу стосовно Альбертус Н. О., 3 с.

10. Листовська Л. Покірні тільки правді і красі // Житомирський вісник, 1995, 14 липня, С. 10.

11. Листовська Л. Реліквії з Лесиної оселі // Житомирський вісник, 1996, 23 лютого, С.1.

12. Милорадович Григорий Александрович. Родословная книга черниговского дворянства : Т. 1-2. Санкт-Петербургъ: С.-Петербург. губ. тип. Т. 1. Ч. 1 и 2. 1901. 646 с.

13. Олійник М. Вишивка в одязі видатних українців: муза моди у музеї [Електронний ресурс] / Марина Олійник [Burda.style.ua](https://burdastyle.ua). – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://burdastyle.ua/encyclopedia/gid-po-stylyu/istoriya-kostyumu/vyshyvka-v-odyazi-vydatnyh-ukrayinciv-muza-mody-u-muzeji?fbclid=IwAR0CNYp96P8fpmUJJRQD2-mg0p1252rMtXVIXlOfHJLhmSVp7nwhM4r1bQs>.

14. Олійник М. Проект «Вишивка в одязі видатних українців»: співпраця музейників, науковців, вишивальниць»

[Електронний ресурс] / Марина Олійник // ІМФЕ. 2020. Режим доступу до ресурсу: http://www.etnolog.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2161&Itemid=470

15. Римська В. Порід священний і вічно дорогий // Леся Українка і сучасність, 2010. Т. 6. С. 233–549.

16. Римська В., Константинівська О. «А мені червоні снились рожі» // Вишивка в одязі видатних українців. Київ: Адеф-Україна, 2020. 2 с.

17. Скрипка Т. «Спогади про Лесю Українку». Київ: Темпора, 2017. 368 с.

18. Скрипка Т. Лариса Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка). Біографічні матеріали. Спогади. Іконографія. Київ: Темпора, 2015. 536 с.

19. Скрипка Т. Родові гнізда Драгоманових-Косачів: їх устрій та культура. Київ: Темпора, 2013, 656 с.

20. Словник української мови: в 11 томах. Том 4. 1973. 840 с.

21. Списокъ дворянскихъ родовъ и лицъ внесенныхъ въ дворянскую родословную книгу Черниговской губернии утвержденныхъ въ дворянстве Герольдією Правительствующаго Сената, Временнымъ ея Присутствіемъ и Департаментомъ Герольдіи на 1881 годъ. Черниговъ: Губернская типографія, 1881. 201 с.

22. Янишин Б. М. Косач Петро Антонович // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - Київ: Наукова думка, 2008, 568 с. Режим доступу до ресурсу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Kosach_P